

VIAȚA MEA CU
GOYA

Riri Sylvia Manor (n. Aberfeld în 1935, la București) este fiica unui om de afaceri bucureștean și a unei mame casnice, originară din Craiova. Scrie poezii de la nouă ani și este foarte activă în domeniul artistic în timpul școlii. Ca să evite proletcultismul din facultățile umaniste ale vremii, se înscrie în 1953 într-o facultate științifică, cea de medicină. În 1957 se căsătorește cu inginerul Mateo (Titel) Sussman. În 1959 termină facultatea, iar în 1960 emigrează în Israel. Acolo familia își schimbă numele din Sussman în Manor. Se specializează în oftalmologie la Spitalul Beilinson, Universitatea de Medicină din Tel Aviv, și în neurooftalmologie la Universitatea California din San Francisco. Publică în literatura medicală anglo-saxonă peste 60 de articole și scrie capitole în cărți de specialitate; înființează prima unitate de neurooftalmologie din Israel; devine profesor la Universitatea din Tel Aviv și membră a numeroase societăți științifice internaționale. La 20 de ani după stabilirea în Israel, reîncepe să scrie poezie, de data asta în limba ebraică. Între 1990 și 2000 revine adesea în România, unde, în colaborare cu Spitalul Clinic de Oftalmologie din București și ministerele sănătății din România și Israel, desfășoară numeroase activități de ajutorare în domeniul medical. Din 2000 reîncepe, după 40 de ani de întrerupere, să scrie poezie în limba română. În 2002 înființează Societatea de Scriitori Israel-România. Cu ocazia primelor festivaluri „Zile și nopți de literatură“ de la Neptun, colaborează cu uniunile scriitorilor din ambele țări. În Israel publică două cărți de poezie, din care prima este tradusă în arabă și apare în 2000. În 2007 i se decernează Premiul Ofer Lieder. În România publică patru volume de poezie: *Privind* (2000), *Save as...* (2007), *Pestriț* (2010), *Încă* (2015), și i se decernează Premiul Lucian Blaga. Volumul *Pestriț* este tradus în franceză de Irina Mavrodin sub numele de *Bariolée* (2011). În 2012 redactează un număr al revistei israeliene *Moznaim* dedicat literaturii române actuale, pentru care i se decernează Premiul Alexandru Safran. În 2015 primește în Israel Premiul Opera Omnia pentru activitatea științifică. În 2016 îi apare la Humanitas volumul *Bucuria de a nu fi perfectă*, care a obținut Premiul Observator Cultural pentru Memorialistică.

RIRI SYLVIA MANOR

VIAȚA MEA CU
GOYA

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

Fragmentele care conțin scrisorile lui Francisco Goya către Martín Zapater, marcate prin italice, au fost traduse din spaniolă de Anca Lăcătuș.

Redactor: Iuliana Glăvan
Coperta: Ioana Nedelcu
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
Corector: Alina Dincă
DTP: Florina Vasiliu, Veronica Dinu

Tipărit la Livco Design

© HUMANITAS, 2022

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Manor, Riri Sylvia

Viața mea cu Goya / Riri Sylvia Manor. – București: Humanitas, 2022

ISBN 978-973-50-7743-3

821.135.1

EDITURA HUMANITAS

Piața Presei Libere 1, 013701 București, România

tel. 021.408.83.50, fax 021.408.83.51

www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro

Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro

Comenzi telefonice: 0723.684.194

„Probabil că scriitorul care nu cunoaște
teama, disperarea și durerea nu-l poate cu-
noaște pe deplin pe Goya.“ —Robert Hughes

„Încă mai învăț.“ —Francisco Goya, 1825

Scuze

Îmi exprim pe această cale scuze sincere față de Francisco Goya.

Sentimentele unui om sunt tot ce poate fi mai complex, mai imprevizibil și mai greu de interpretat. Poate că a fost o obrăznicie din partea mea că am încercat să mi-l apropiu, să îi citesc scrisorile intime, să îi ghicesc emoțiile și eventualii parteneri, pentru care există sau nu documente. Să trăiesc cu el.

Am însă circumstanțe atenuante: sunt îndrăgostită, și când iubești faci totul ca să fii cât mai mult alături de cel iubit.

Mă îndrăgostesc

În iarna anului 1793 parcă toate picăturile de ploaie din lume își dăduseră întâlnire pe acoperișul casei noastre. Se pornise un adevărat potop și am dat fuga să închid și ultima fereastră rămasă deschisă. Atunci, lângă gardul grădinii, am zărit o trăsură. Frumoasă trăsură – mi-am zis –, iată niște cai ce fie nu se tem de vremea rea, fie, sărmanii, au fost biciuiți ca să iasă din grajd în ciuda ploii. Oare de cât timp stă oprită acolo?, m-am întrebat, căci în trăsură nu se vedea nici urmă de vizitiu sau de călători.

În cele din urmă am auzit clopoțelul de la intrare, și când am deschis în fața mea se afla un bărbat între două vârste, cu o pălărie și o manta care încercau să-l apere de ploaie. Pesemne era vizitiul.

— Pe dumneavoastră vă caut, m-a trimis stăpânul meu, Don Sebastián Martínez din Cádiz, să vă aduc la noi.

Sebastián Martínez? Visez? Era vorba de unul dintre cei mai bogați oameni din Spania, exportator de vinuri în Anglia și faimos colecționar de opere de artă.

— Cărui fapt îi datorez această onoare? m-am bâlbâit eu surprinsă și totodată emoționată.

Nu-mi închipuisem că îl voi cunoaște vreodată pe acest mare senior sau că el ar fi putut afla de existența mea.

— Un oaspete de seamă din Madrid a căzut la pat de cum a ajuns la noi, e pe moarte și nimeni nu știe ce are. Un doctor intră, altul iese, toți ridică din umeri și parcă ar fluiera a pagubă. Don Martínez vrea să-l consultați și domnia voastră, a auzit că sunteți singura femeie care a studiat medicina, și încă la Sevilla. „Probabil că e un doctor bun“, ne-a zis Don Martínez. Ne-a pus să ne interesăm unde locuiți și, iată, v-am găsit!

Dacă însuși Don Martínez a auzit de mine și mă invită la castel, cariera mea de doctor în Spania pornește cu dreptul. Nu îndrăzneam să mă gândesc mai departe. Mi-am amintit brusc că mai practicasem medicina și în altă țară, dar nu mai știam unde. O să-mi amintesc eu pe drum în ce țară, îmi stă pe vârful limbii, este o țară renumită pentru asta, trebuie să-mi aduc aminte numele, să am și eu cu ce să mă fălesc odată ajunsă în fața faimosului Don Martínez.

Mi-am luat trusa de consultații și m-am urcat în trăsură capitonată cu mătase mov; mai erau trei locuri libere, unul lângă mine și o banchetă de două locuri în fața mea. Mă legănam în ritmul plăcut al tropotului cailor în vreme ce încercam să-mi închipui ce personalități, soț, soție și copii, altețe regale, prinți și oameni însemnați mai călătoriseră în această trăsură, ocupând toate cele cinci locuri, care acum erau numai la dispoziția mea. Legănatul monoton al trăsurii m-a făcut să ațipesc. Când m-am trezit, după câteva ore, ploaia încetase, iar noi ajunseserăm la Cádiz, în fața unui palat impresionant.

— Dați-mi mâna! mi-a spus vizitiul și m-a ajutat să cobor.

Am fost întâmpinată de câțiva servitori, care m-au rugat să-i urmez. Am mers în urma lor prin niște coridoare și săli care păreau că nu se mai termină, am urcat o scară impunătoare, și acolo, în fața unei uși ce dădea probabil spre camera în care zăcea pacientul, mă aștepta un om impozant, îmbrăcat cu mult bun-gust. Avea fruntea înaltă și fără riduri, iar privirea directă, sinceră, pătrunzătoare și firescul expresiei sale făceau notă disonantă cu peruca albă, lipită parcă deasupra frunții.

Era Sebastián Martínez însuși. Mă zăpăcisem și tot nu-mi aminteam numele țării unde practicasem medicina înainte de a mă întoarce în Spania. Și totuși, ar fi fost o excelentă carte de vizită pentru mine.

— Fiți bine-venită! mi-a spus Martínez. Prietenul meu, care se află în vizită la mine încă de acum două luni, s-a îmbolnăvit pe neașteptate, și de atunci nici un doctor din toți cei care l-au consultat nu a știut să pună un diagnostic și să-i recomande medicamente. Sper că o să-l puteți ajuta, măcar să fie în stare să se dea jos din pat!

Nu eram deloc sigură că îl voi putea ajuta, dar până una-alta am vrut să aflu și să notez datele pacientului.

Martínez m-a invitat să iau loc la o măsuță, iar el s-a așezat în fața mea pentru a-mi înșira detaliile bolii și pentru a-mi răspunde la întrebări. Mi-am înmuiat penița în călimara de pe masă și am început să umplu cu însemnări o coală de hârtie.

FOAIE DE OBSERVAȚIE

DATA: 3 ianuarie 1793

NUMELE PACIENTULUI: Francisco Goya

VÂRSTA: 47

OCUPAȚIE: Pictor

DESCRIEREA BOLII: De trei luni febră, zgomote în urechi, dureri de cap, amețeli puternice, halucinații vizuale, orbire, paralizie și surditate. În ultima săptămână a reînceput să vadă și să-și miște corpul, dar amețelile, durerile de cap, halucinațiile și surditatea persistă.

Am recitit ce îmi notasem, adică răspunsurile lui Martínez la întrebările mele. Nu numai că nu avusesem un asemenea pacient, dar nici măcar nu întâlnisem în cărțile de medicină pe care le studiasem descrierea unui caz medical similar. „Să nu îți înțelegi cazurile este drumul spre înțelepciune“, îmi spusese odată un mare profesor din țara cu medicină avansată.

— Don Martínez, aș putea vedea pacientul? am întrebat curioasă, dar și surprinsă de propria mea îndrăzneală.

— Cum să nu? Doar pentru asta v-am invitat aici! zise Don Martínez, frământat de unul și același gând: să-și pună prietenul pe picioare.

Se ridică, luă de pe șemineu un candelabru și mă invită să-l urmez. Înainte de a intra în camera pacientului îmi închipuisem că îl voi recunoaște imediat, fiindcă văzusem mai demult un tablou în care Goya se înfățișase în prim-plan. În tablou, el împreună cu alți trei tineri se amuzau întărâtând un taur tânăr (*a novillo*) cu o pele-rină roșie, iar alți patru tineri în fundal, sprijiniți de un

zid, le priveau jocul. Dar, în acest autoportret, Goya își întoarce capul spre noi, cei care stăm dinaintea tabloului, și nu spre taur sau spre spectatorii din fundal prezenți la scenă. Îmi aminteam fiecare amănunt. Francisco Goya se înfățișase ca un bărbat în floarea tinereții, cu un chip luminos, pomeți proeminenți și buze cărnoase, avea în el ceva extrem de viu, arogant și provocator. Părea că strigă din toate puterile: „Uitați-vă la mine, trăiesc! Și sunt bucuros că trăiesc!“ Era îmbrăcat într-un costum roșu de *majo*, mai roșu decât pelerina cu care ațâța taurul, costumele îi era mulat pe trupul vânjos cu umeri lați, iar ciorapii albi îi scoteau în evidență picioarele robuste și musculoase. Atât de robuste, încât parcă apăseau în jos pământul pe care stătea. Mă așteptam așadar să-l recunosc, acest pictor era renumit prin precizia cu care se picta pe el însuși, dar și pe alți oameni, ghicindu-le viața interioară.

Dar pacientul pierdut în imensitatea patului să fi fost el oare musculosul Francisco Goya din autoportret? Oare atunci când se pictase înfruntând taurul cel tânăr întrevăzuse și probabilitatea ca într-o bună zi chiar el să devină un neputincios? Întrevăzuse posibilitatea de a deveni orb? Surd? Bolnav? Că existau în el, Francisco, și toate aceste posibilități? Că, iată, ar putea muri la 47 de ani sau că nu va mai putea picta niciodată, ceea ce ar fi fost pentru el totuna cu a se vedea în același timp mort și neîngropat.

— Vă las să consultați pacientul, mi-a spus Sebastián și a ieșit din încăpere.

Când m-am apropiat de pat m-a străbătut o senzație ciudată. Mă simțeam chiar eu țintuită în acel pat, fără puțința de a merge, de a vedea, de a auzi, ferecată în

mine însămi și prinsă în cleștele unei dureri de cap cumplite. Mă întrebam cum aș putea să ușurez suferința bolnavului, nu auzisem despre o astfel de boală, nu cunoșteam nici un medicament eficient în acest caz și tot ce îmi doream era să pot face o minune. Câteodată minunile se petrec fără ajutorul medicamentelor sau în ciuda lor. Aș fi vrut să-l vindec cu sau fără minuni, aș fi vrut să fiu Dumnezeu, sau măcar un sfânt mare, numai atât cât să înfăptuiesc o minune. Însă nu îmi stătea în putere să fac minuni și nu eram Dumnezeu sau un sfânt precum aceia pictați de Goya în biserici și îmi era greu să accept că venirea mea acolo era într-adevăr zadarnică, îmi era greu să înfrunt propria neputință și priveliștea pictorului prăbușit de boală la pat. Nu aveam să-i ofer decât dorința mea de a plânge cu el, capacitatea mea de a lua parte la suferința lui. Cât de mult se schimbase Goya... În părul lui negru și ondulat cu cărare pe mijloc se învârtejeau acum multe fire cărunte, și fața îi era ascunsă sub o barbă încâlcită, se vedea că nu fusese bărbierit de când căzuse la pat. Anii de învățătură din Sevilla nu-mi erau acum de nici un folos, parcă nici nu eram doctor, mă simțeam o impoștare și îmi venea să plâng. Un doctor trebuie să vindece, nu să-și privească neputincios bolnavul! Mi se făcuse frică de propria mea ignoranță. Și ignorantă, și hipersensibilă! Goya merita un doctor mai bun decât mine!

„Nu trebuie să te faci doctor!“, îmi spusese mama, „pui prea mult la suflet fiecare pacient!“ Dar Francisco Goya nu era un simplu pacient, era Francisco Goya! Toate capetele încoronate și toate femeile frumoase râvneau să fie pictate de el. Să rămână pe un perete, admi-

rați și peste două sute de ani de toți cei care încă nu se născuseră – nici ei, nici părinții părinților lor!

— Știi ceva despre boala mea? țipă deodată Goya la mine, de parcă îmi ghicise gândurile. Dacă nu știi, dispari de-aici! Ia-o din loc! Nu mai vreau doctori bărbați, nu mai vreau doctori femei, nu mai vreau să văd doctori deghizați în doctori! Sunt original – vreau să fiu vindecat! Vin-de-cat! Să aud! Să merg! Să mă reîntorc la viața mea și la atelierul meu din Madrid! Iartă-mă, a adăugat strigând în continuare la mine, îmi pierd mințile! Întâi am fost orb, acum văd, dar sunt surd! Oceanul Atlantic e la poalele castelului și parcă ar fi Oceanul Pacific! Nu îi aud valurile, nu aud nici măcar ce spun eu însumi, nu a-u-d. Nici pe mine însumi nu mă aud, înțelegi? Ai învățat medicina și nici măcar nu știi ce nu știi!

Se înfuriase, parcă era Jupiter, îi țâșneau fulgere din ochi, se enerva iar și iar, nu aveam nici o valoare în ochii lui, eram încă un doctor impotent profesional, nici nu băgase de seamă cum arăt, pe când eu mă simțeam femeie în fața celui mai impresionant bărbat din câți întâlnisem vreodată, chiar așa bolnav cum era. O bună bucată de vreme nu am putut scoate nici o vorbă, nu știam ce să fac și ce să spun, iar pe pereții încăperii atârnav portretele strămoșilor lui Don Sebastián Martínez. Deodată mi s-a părut că toți nobilii aceștia respectabili îmi aruncau priviri înfuriate strigând în cor: „O femeie doctor?! O fe-me-ie doctor și încă una destrăbălată?“ De ce m-o fi adus aici Don Sebastián tocmai pe mine? Poate că aveau dreptate strămoșii să mă acuze, dar, oricât de sever se uitau la mine, eu știam un singur lucru: că voiam să nu se mai termine consultația. Nici odată nu mi se întâmplase așa ceva, îmi spuneam: „Un

Cuprins

<i>Scuze</i>	9
Mă îndrăgostesc	11
Întâlnesc pentru prima oară cazul pacientului Francisco Goya	21
Mă decid să văd satul în care s-a născut Francisco	28
Barcelona–Zaragoza	36
Lumea de dinainte de boală	42
Din nou cu Antonio în tren	53
Goya se îmbolnăvește	54
Înapoi în trenul spre Zaragoza	74
Lumea de după boală	77
În trenul spre Zaragoza	83
Lumea de după boală	85
<i>Solo Goya</i>	161
<i>Cititorilor</i>	193
<i>Bibliografie</i>	195